

Cikloturizam na području grada Novoga Marofa

Cyclotourism of the city of Novi Marof

¹Endrina Vuradin ²Dajana Maria Horvat, ³Marina Gregorić

¹studentica Međimurskog veleučilišta u Čakovcu

^{2,3}Međimursko veleučilište u Čakovcu, Bana Josipa Jelačića 22a, 40000 Čakovec

e-mail: ¹endrina.vuradin@student.mev.hr, ²dajana.maria.horvat@mev.hr,

³marina.gregoric@mev.hr

Sažetak: *Cilj ovoga rada je naglasak na potencijal koji grad Novi Marof ima u razvoju cikloturizma. Njegov potencijal očituje se u smanjenom motornom prometu što čini veliku prednost za razvoj cikloturizma te biciklizma općenito. Radom se želi potvrditi kako je cikloturizam grana koju je moguće razvijati i unaprijediti na područjima manjih gradova i mjesta. U radu je izabran grad Novi Marof zbog svojih prednosti kao što su pogodan krajolik, uzbrdice te znamenitosti koje cikloturisti mogu vidjeti na takvim rutama. Uz sve navedeno, grad Novi Marof krajem 2007. godine dobio je status turističkog mjesta te je smješten u D razred, dok je naselje smješteno u C razred. Taj podatak govori kako grad bilježi određeni broj dolazaka turista iako ne obiluje brojem smještajnih kapaciteta. Potencijal za cikloturizam uviđen je i od strane samoga Grada što se vidi u investiciji planiranoj na području Grebengrada. Investicija se sastoji od odmorišta za bicikliste i uređenja „Off-road“ poligona u iznosu od 142.000 kuna. U financiranje su uključeni grad Novi Marof i Ministarstvo Turizma RH. Ulaganje u cikloturizam, odnosno u njegove sadržaje, ima znatnu ulogu u rastu i poboljšanju turizma upravo zbog toga što se sve više ljudi bavi sportskim aktivnostima te očuvanjem zdravlja. Uz sve to većina turista radije bira aktivne odmone te nove oblike turizma kako bi doživjeli nešto novo i nesevakidašnje.*

Ključne riječi: *biciklističke staze, cikloturizam, investicija, Novi Marof, Šic na bic, turizam*

Abstract: *The aim of this paper is to emphasize the potential of the city of Novi Marof to develop cyclotourism. Its potential is manifested in reduced traffic, which makes it a great advantage for the development of cyclotourism and cycling in general. The paper seeks to confirm that cyclotourism is a branch that can be developed and improved in areas of small towns and cities. In the paper, the city of Novi Marof was chosen because of its advantages as a suitable landscape, hillocks and sights that cyclotourists can see on such routes. In addition to this, the city of Novi Marof got the status of a tourist resort in late 2007, and is located in the D class, while the settlement is located in the C grade. This information indicates that the city records a number of tourist arrivals although not abundant with the number of accommodation capacities. The potential for cyclotourism was also seen from the city itself as seen through the investment planned in the Grebengrada area. The investments consist of cycling destinations and arranging "Off-road" polygons in the amount of 142,000 kunas. The financing included the city of Novi Marof and the Ministry of Tourism of the Republic of Croatia. The investment in cyclotourism and its contents has a significant role in the growth and improvement of tourism, because more and more people are engaged in sports activities and health preservation. In addition to this, most of the tourists prefer active vacations and new forms of tourism to experience something new and unusual.*

Key words: *cycling trails, cyclotourism, investment, Novi Marof, "Šic na bic", tourism*

1. Uvod

Cikloturizam je grana turizma koja spada u selektivne oblike turizma. Selektivni turizam uvjetno se još može zvati posebni, ekoturizam, alternativni, odgovorni, kvalitetni, elitni ili ekskluzivni (Jadrešić, 2001). U definiciji turizma ističe se spektar različitih razloga za putovanja, a obično su to posao ili zadovoljstvo, dok ostali pokretači također mogu biti obrazovanje, zdravlje i religija (Lickorish i Jenkic, 2006). Cikloturizam primarno predstavlja korištenje bicikla kao prijevoznog sredstva u svojim lokalnim sredinama, ali i proučava pozitivne učinke vožnje bicikla te promiče zdraviji način života. S obzirom da broj aktivnih biciklista na području Europe prelazi 60 milijuna, cikloturizam se smatra brzorastućom granom turizma (Vukonić, 2010). Iako brzorastuća, neizostavna je činjenica kako je cikloturizam novija grana turizma u kojem glavnu ulogu imaju aktivna putovanja biciklom sa svrhom relaksacije. Najznačajnije destinacije za cikloturizam su Francuska, Velika Britanija, Austrija, Njemačka, zemlje Beneluxa, a njegovi počeci sežu u 19. stoljeće na područje Velike Britanije (<http://ekonomskiportal.com/cikloturizam-kada-turizam-postane-ciklo/>).

Zbog sve veće zainteresiranosti vođenja zdravoga načina života, cikloturizam je kao rekreativna grana turizma u konstantnom porastu. Iako još ne postoje zabilježeni podatci o cikloturistima na razini država Europe koji uključuju dolaske i noćenja, postoji prikazani prosjek njihove novčane potrošnje. Taj podatak govori da prosječni cikloturist troši otprilike 53 EUR-a dnevno što uključuje i smještaj, dok izletnik cikloturist troši 16 EUR-a dnevno. Za prosječnoga cikloturista postoje određene karakteristike: najčešće su to osobe od 45 do 55 godina, srednje ili visokoobrazovane, osobe viših primanja, češće muškarci. Ako se radi o osobama u 20-im godinama oni su najčešće samci, osobe od 50 i više godina dolaze u parovima, a ostatak čine male grupe od 3 do 5 ljudi (<http://ekonomskiportal.com/cikloturizam-kada-turizam-postane-ciklo/>).

Biciklistička infrastruktura u Republici Hrvatskoj je zapostavljena dugi niz desetljeća. Malobrojni primjeri izgradnje biciklističke infrastrukture (biciklističke trake i staze) mogu se naći u Međimurskoj, Varaždinskoj i Križevačko-Koprivničkoj županiji te rijetko u drugim županijama. Razlog popularnosti bicikla u ovim sjevernim županijama je uz tradiciju i konfiguracija terena također i svijest o smanjenju transportnih troškova i koristi za zdravlje (Kos, Klarić, Feletar, 2014.)

Ministarstvo turizma dodjeljuje 10.124.800 kuna za 52 projekta namijenjena razvoju cikloturizma u Republici Hrvatskoj. Riječ je o projektima usmjerenima prema razvoju cikloturizma na kontinentu. Uključeno je 14 kontinentalnih županija koje će ukupan iznos od 4.888.900 kuna moći uložiti u izradu elaborata u svrhu trasiranja i označavanja cikloturističkih staza, postavljanje signalizacija i info ploča, opremanje cikloturističkih ruta i servisnih stanica, postavljanje standarda za „bed&bike“ smještajne objekte i slično. Iznosom od 5.235.900 kuna Ministarstvo turizma sufinancirat će 38 razvojnih projekata za javnu turističku infrastrukturu u funkciji razvoja aktivnoga turizma. Prema Strategiji razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine te Programu i Akcijskom planu za razvoj cikloturizma, cikloturizam predstavlja jedan od deset ključnih proizvoda za obogaćivanje turističke ponude te razvoj turizma na cijelom prostoru Hrvatske (<https://vlada.gov.hr/vijesti/ministarstvo-turizma-za-razvoj-cikloturizma-u-ovoj-godini-osiguralo-vise-od-10-milijuna-kuna-za-52-razvojna-projekta/23820>).

2. Cikloturizam u gradu Novom Marofu

„Grad Novi Marof dobro je povezan prometnicama i biciklističkom infrastrukturom s gradom Varaždinom koji je ujedno gospodarsko i kulturno središte Varaždinske županije“

(Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. 2016. Ulaganje u cikloturističku infrastrukturu grada Novi Marof).

Novi Marof poznat je po postojećem biciklističkom klubu te svojevrsnom parku i adrenalinskoj stazi. Događaj po kojem je grad Novi Marof prepoznatljiv je biciklistička utrka „Šic na bic“. Potencijal utrke očituje se u tome što svake godine broji preko 150 sudionika s područja grada i okolnih naselja. Još jedna potvrda da su stanovnici grada Novoga Marofa zainteresirani za biciklizam jest postojanje biciklističkog kluba „Maraton“, aktivnoga u domaćim, ali i inozemnim biciklističkim utrkama. Uz sve navedeno, potencijal grada očituje se i u biciklističkoj stazi XCO kategorije u mjestu Lužec, koji osim adrenalinske staze nudi i prekrasan krajolik.

Grad Novi Marof ulaže u javnu cikloturističku infrastrukturu kroz ulaganje u izgradnju i uređenje odmorišta za cikloturiste. Ulaganje se temelji na pratećim sadržajima i uređenju Off-road poligona za bicikliste, ali i na javnom pozivu „Ministarstva turizma Republike Hrvatske“ za „Program razvoja javne turističke infrastrukture u 2016. godini“. Investicijski cilj je poticanje konkurentnosti hrvatskoga turizma uz afirmaciju Hrvatske kao jedne od vodećih međunarodnih turističkih destinacija. Time će pridonijeti unapređenju turističke kvalitete i sadržaja, stvaranju nove atrakcijske osnove, generiranju novih motiva dolazaka, rastu turističke potrošnje, interpretaciji materijalne i nematerijalne prirodne baštine te povećanom zadovoljstvu cikloturista na području grada Novoga Marofa. Prednost ovoga oblika turizma je što nema nikakav štetni utjecaj na okoliš te je stoga ekološki prihvatljiv i pogodan za zdravlje. Ako uzmemo u obzir da cikloturizam predstavlja turizam koji bilježi najveći rast u posljednjih nekoliko godina, grad Novi Marof može se pohvaliti dobrom umreženošću za isti. Grad predstavlja važnu prolaznu rutu na koju rado svrate cikloturisti s područja susjednih Slovenije te Austrije. (Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. 2016. Ulaganje u cikloturističku infrastrukturu grada Novi Marof).

Investicija u biciklistički poligon u blizini Grebengrada obuhvatit će uređenje odmorišta za bicikliste na kojem će se izgraditi nadstrešnica od 15 kvadratnih metara. U okviru odmorišta bit će postavljena dva velika drvena stola s klupama za odmor i relaksaciju, drveni koševi za odlaganje smeća, dva nova stalka za bicikle, a u vrijeme odmora svoje pametne uređaje moći će napuniti na solarnoj klupi te će biti omogućen besplatan pristup Wi-Fi mreži. Najatraktivniji dio investicije predstavljati će „Off-road“ poligon koji će svim zaljubljenicima u biciklizam omogućiti nezaboravne vožnje po različitim terenima i preprekama. Poligon će biti uređen tako da će imati više različitih prepreka na zemljanom terenu, a u blizini će imati

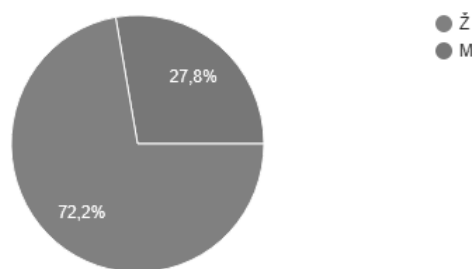
odmorišta i prateće sadržaje koji će grad činiti atraktivnom destinacijom (Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. 2016. Ulaganje u cikloturističku infrastrukturu grada Novi Marof).

Novim dodatnim sadržajem dan je dodatni samim posjetiteljima omogućuje se panoramski pogled na novomarofski kraj. Novi Marof pruža razne vidike na prekrasnu i bogatu prirodnu i kulturnu povijesnu baštinu. Namjera ove investicije je privući posjetitelje i približiti im atrakcije grada Novoga Marofa. Ukupna vrijednost navedene investicije iznosi 142.000 kuna, a traženi iznos sufinanciranja u iznosu od 113.600 kuna pokriva „Fond za razvoj turizma“. Ostatak novčanih sredstava iz vlastitih proračunskih sredstava financirat će grad Novi Marof iz već unaprijed planiranih sredstava za potrebe turizma. (Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. 2016. Ulaganje u cikloturističku infrastrukturu grada Novi Marof).

3. Rezultati istraživanja

U radu je korištena primarna kvantitativna metoda te su rezultati istraživanja prikupljeni anketnim upitnikom koji je podijeljen na internetskim mrežama i grupama, poput Facebooka. Anketi je pristupilo 126 ispitanika koji su odgovarali na 17 pitanja zatvorenog tipa. Cilj istraživanja utvrditi svijest ispitanika o pozitivnim učincima sporta i informiranost o biciklističkoj ponudi grada Novoga Marofa te dati preporuke za kvalitetniji razvoj cikloturizma na području grada.

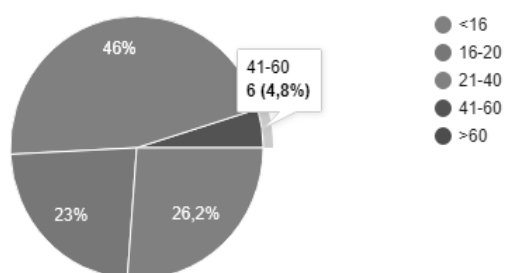
Grafikon 1. *Spol anketnih ispitanika*

Izvor: samostalna izrada autora

Od 126 anketiranih anonimnih ispitanika, anketi je pristupilo 35 muškaraca koji čine 27,8 % te 91 žena s postotkom od 72,2 %.

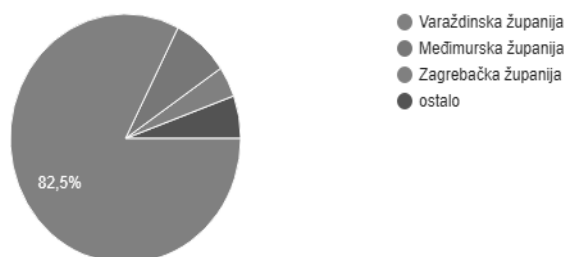
Grafikon 2. Dob anketnih ispitanika

Izvor: samostalna izrada autora

Anketni upitnik bio je namijenjen svim dobnim skupinama te je u anketi zastupljeno 46 % ispitanika u starosti od 21 do 40 godina. Najmanji udio zastupljenih, 4,8 % čini skupina od 41 do 60 godina starosti. Ispitanici koji čine skupinu <16 čine 23 %, a sljede ih ispitanici od 16 do 20 godina starosti s udjelom od 26,2 %.

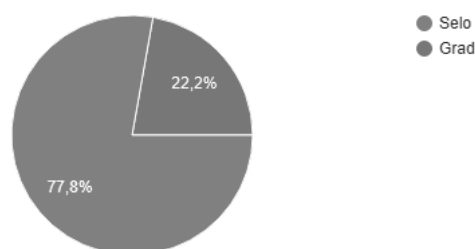
Grafikon 3. Županija anketnih ispitanika

Izvor: samostalna izrada autora

Najveći je broj ispitanika s područja Varaždinske županije, 82,5 %. S područja Međimurske županije 7,9 % ispitanika, a na području Zagrebačke županije stanuje 4 % ispitanika. Ostalim županijama pripada 5,6 % ispitanika.

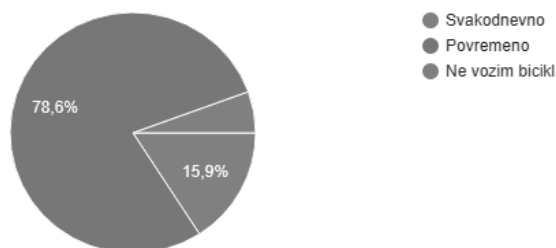
Grafikon 4. Mjesto stanovanja anketnih ispitanika

Izvor: samostalna izrada autora

Od 126 ispitanih, 77, 8 % ih živi na selu, dok samo 22, 2 % ispitanika živi u gradu. Ovaj je podatak važan jer u urbanim sredinama ljudi najčešće koriste bicikl kao prijevozno sredstvo zbog prometnih gužvi.

Grafikon 5. *Koliko često prakticirate vožnju biciklom?*

Izvor: samostalna izrada autora

Najveći udio ispitanika, njih 78,6 % izjasnio se da povremeno koriste bicikl, 5,6 % uopće ne voze bicikl, dok 15,9 % bicikl voze svakodnevno.

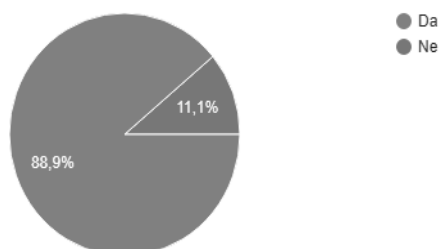
Grafikon 6. *Zbog koje svrhe vozite bicikl?*

Izvor: samostalna izrada autora

Bicikl rekreativno vozi 57,1 % ispitanika, dok ostalih 42,9 % bicikl koristi za potrebe prijevoza, čime se može zaključiti da je najveći dio ispitanika s područja gradova. Opciju bavljenja biciklizmom nije odabrao nijedan ispitanik.

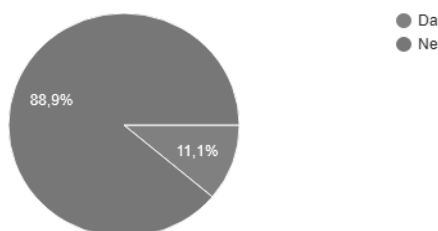
Grafikon 7. *Smatrate li da je cikloturizam grana koja bi uvelike mogla poboljšati turizam nekoga grada?*

Izvor: samostalna izrada autora

Ispitanici koji smatraju cikloturizam granom pogodnom za unapređenje turizma, čine 88,9 %, dok suprotno smatra 11,1 %.

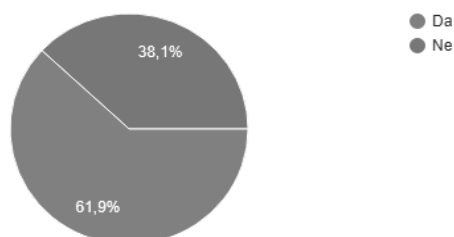
Grafikon 8. *Odazivate li se na biciklističke događanje ili utrke?*

Izvor: samostalna izrada autora

Samo 11,1 % ispitanika se odaziva na biciklističke događanje ili utrke, dok ostatak ispitanika koji se ne odazivaju na takva događanja čine 88,9 %.

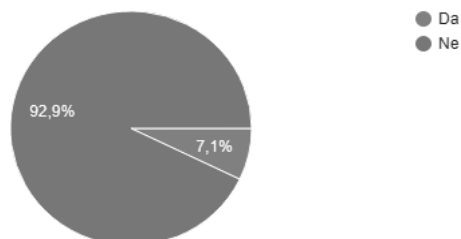
Grafikon 9. *Jeste li čuli za "ŠIC NA BIC"?*

Izvor: samostalna izrada autora

O biciklističkoj utrci grada Novog Marofa pod nazivom „Šic na bic“ informirano je 61,9 % ispitanika što predstavlja vrlo pozitivnu činjenicu.

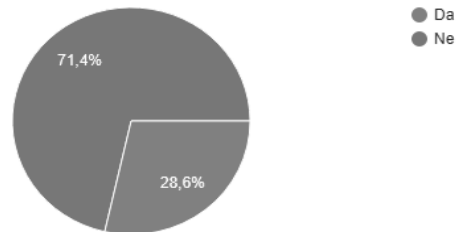
Grafikon 10. *Jeste li ikada sudjelovali na utrci "Šic na bic"?*

Izvor: samostalna izrada autora

Vrlo mali postotak ispitanika, njih 7,1 % sudjelovalo u navedenoj utrci, dok 92,9 % nikada nije sudjelovalo.

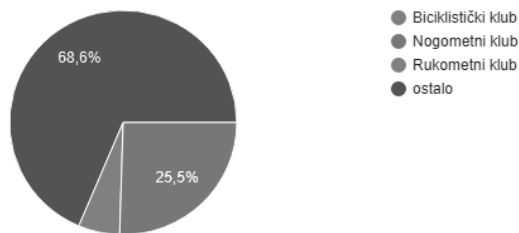
Grafikon 11. *Jeste li član nekoga sportskoga kluba?*

Izvor: samostalna izrada autora

Od 126 ispitanika njih 28,6 % su članovi nekog sportskog kluba, dok je znatno veći postotak (71,4 %) onih koji nisu članovi sportskoga kluba.

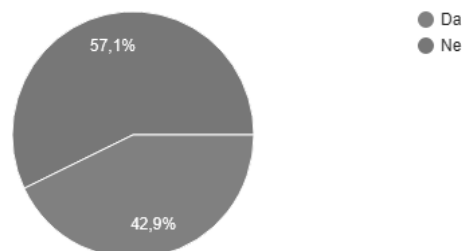
Grafikon 12. *Ako je odgovor na prethodno pitanje "DA", označite vrstu sportskog kluba.*

Izvor: samostalna izrada autora

Ni jedan ispitanik od njih 51 nije član biciklističkog kluba. Nogometnom klubu pripada 25,5 % ispitanika, rukometnom 5,9 % ispitanika, a ostalih 68,6 % učlanjeno je u neku drugu vrstu sportskog kluba. Podatak je to koji pokazuje kako je biciklizam slabo zastupljen u odnosu na druge sportove.

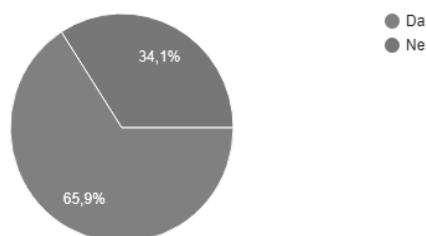
Grafikon 13. *Sudjelujete li u sportskim događanjima?*

Izvor: samostalna izrada autora

Na pitanje o sudjelovanju u sportskim događajima, 42,9 % odgovorilo je potvrdno, što pokazuje da ipak postoji interes za sportskim događanjima, dok se 57,1 % ispitanika izjasnilo kako ne sudjeluju u sportskim događanjima.

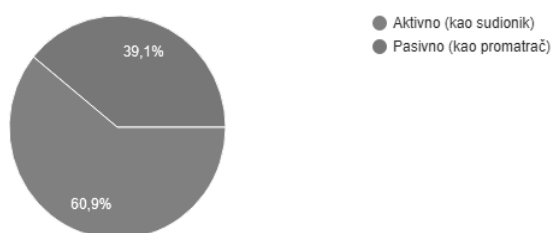
Grafikon 14. *Ako bi se u vašem mjestu održavala biciklistička događanja/utrke, bi li ste se odazvali?*

Izvor: samostalna izrada autora

Na biciklističkim događanjima u blizini, sudjelovalo bi 65,9 % ispitanika ili 92 ispitanika, dok njih 34,1 % ne bi sudjelovalo.

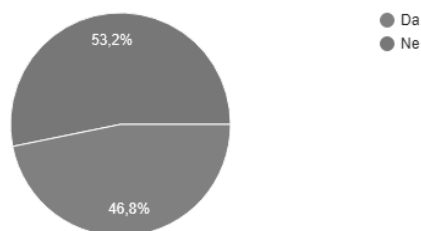
Grafikon 15. *Ako je odgovor na prethodno pitanje "DA", na koji način bi sudjelovali?*

Izvor: samostalna izrada autora

Od 92 ispitanika, koja su potvrdno odgovorila na prethodno pitanje, 60,9 % sudjelovalo bi aktivno u događanju, dok 39,1 % bi bili pasivni promatrači.

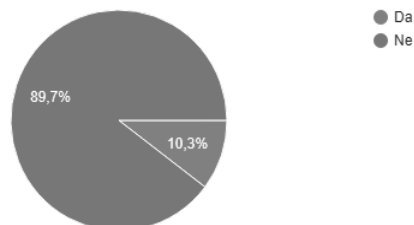
Grafikon 16. *Jeste li ikada čuli za biciklističku stazu "Lužec"?*

Izvor: samostalna izrada autora

Iako je staza i svojevrsan park „Lužec“ zasigurno poznata barem stanovnicima grada Novoga Marofa, veći postotak, točnije njih 53,2 % nisu čuli za navedenu stazu.

Grafikon 17. *Jeste li ikada vozili biciklističkom stazom "Lužec"?*

Izvor: samostalna izrada autora

Od ukupnog broja ispitanika samo 10,3 % vozilo biciklističkom stazom „Lužec“. Podatak nije začuđujući s obzirom na to da je velik broj ispitanika neinformiran o istoj stazi.

4. Rasprava

Važno je istaknuti kako je najviše iznenađujuća činjenica da se vrlo malen postotak ispitanika trenutačno odaziva na biciklistička događanja, a s druge strane velik broj ispitanika potvrdio je kako bi se odazivali na biciklistički događaj u slučaju da je on organiziran u blizini njihovoga mjesta stanovanja. Zbog navedenoga bi grad, kao i njegova turistička zajednica te udruge mladih ili biciklistički klubovi trebali poraditi na što većem broju biciklističkih događanja ili druženja kojima bi se stanovnici još više upoznali s biciklizmom i njegovim prednostima.

Biciklizam je razvijeni sport u koji se premalo ulaže, iako su mjesta i gradovi kao što je Novi Marof vrlo pogodni za razvoj biciklizma, odnosno cikloturizma. Povećanim informiranjem, uvođenjem zanimljivih događanja povezanih s biciklizmom te ponude koje bi mogle unaprijediti cikloturizam, izazvao bi se dodatan odaziv za tu vrstu sporta i oblika turizma. U tu svrhu koristilo bi promoviranje ili organiziranje dodatnih sadržaja na području svojevrsnog parka „Lužec“, što bi s vremenom rezultiralo povećanjem ispitanika, odnosno ljudi koji za stazu „Lužec“ do sada nisu čuli. Prostor pogoduje i prirodnim ljepotama koje mogu koristiti kao izletničko mjesto, dok staza ima svoju svrhu te bi uz dodatne ideje i događaje mogla biti više funkcionalna.

Važna je informacija poznavanja utrke „Šic na bic“ i odazvanost na istu te iako većina ispitanih bicikl vozi rekreativno ili za potrebe prijevoza, može se zaključiti da biciklizam predstavlja sport, a cikloturizam granu turizma koja bi uvelike pridonijela povećanju prihoda od turizma, posebice na području grada Novoga Marofa te njegovih naselja.

5. Zaključak

Cikloturizam predstavlja rastući oblik turizma te je za njegov razvoj potrebno više ulaganja. Prvenstveno, cikloturizam kao grana turizma predstavlja trend koji je ekološki prihvatljiv, pogodan za okolinu te ima pozitivan učinak na zdravlje. Uzevši u obzir kako je rekreacija jedan od glavnih motiva i pokretača za turizam te kako veliki broj turista radije bira aktivne odmore, cikloturizam može uvelike pridonijeti gospodarskom razvoju i pozitivnom gospodarskom stanju Republike Hrvatske.

Izuzetnu snagu i rast, cikloturizam pronalazi upravo u manjim mjestima kao što je Novi Marof. Prednost takvih gradova je manji motorni promet, što je nužna pretpostavka za dobar razvoj i želju turista da posjete takva mjesta. Uz to, područja Hrvatskog zagorja i Varaždinske županije imaju izuzetno bogate krajolike te veliki broj uzbrdica i spusteva koji ljubitelje ovoga oblika turizma potiču na dolazak. Grad Novi Marof pokazuje izuzetnu zainteresiranost za ovaj oblik turizma te u njemu vidi ogroman potencijal, iako je za sad njegov udio u ukupnom turizmu grada Novoga Marofa vrlo mali. Nažalost, konkretni podatci o cikloturizmu grada Novoga Marofa nisu zabilježeni, kao ni podatci o udjelu ostalih oblika turizma. Problem zbog kojeg dolazi do ne postojanja podataka o posjetiteljima i turizmu grada je taj što objekti koje grad predlaže za razne oblike turizma ne posjeduju naplatu ulaznica, već su to objekti i prostori koje svatko može razgledati kada želi. Također, problem predstavlja to što mnogi turisti koji dolaze ne plaćaju boravišne pristojbe te zbog toga nije moguće izraziti točan udio pojedinih dijelova turizma u ukupnom turizmu grada Novoga Marofa.

Kako bi se cikloturizam još više unaprijedio i razvio, potrebno je ulagati u razne vrste cikloturističkih ruta, odmorišta za cikloturiste te gradnju velikoga broja biciklističkih staza. U tome bi mogli pomoći češći događaji te veća količina informacija koje bi se pružale stanovnicima te ih dodatno zainteresirale da u istom sudjeluju. U poboljšanju i povećanju cikloturističke ponude, pomogao bi i veći broj smještajnih objekata za turiste. Kako bi grad zaživio i potaknuo turiste na dolazak, potrebno je više pažnje posvetiti marketingu i samoj promociji mjesta, a time i mogućim oblicima turizma. Razvoj cikloturizma mogao bi uključiti razne događaje, utrke rutama koje prolaze kroz grad Novi Marof, informiranje mladih te

organiziranje raznih sportskih, odnosno biciklističkih događanja. Jedan od ključnih točaka poboljšanja bile bi Ciklo točke. Ciklo točke sadrže alat za popravak bicikala, nude turistima mogućnost da se osvježe te predahnu od biciklističkih ruta. Uz odgovarajuće kadrove, veće investicije, informiranje turista, uređenje i gradnje novih staza, cikloturizam bi mogao postati jedan od vodećih oblika turizma na području manjih gradova i naselja, ključnih za dobro gospodarsko stanje.

Literatura

1. Ekonomski portal.com. Cikloturizam – kada turizam postane ciklo
<http://ekonomskiportal.com/cikloturizam-kada-turizam-postane-ciklo/> (20.06.2018.)
2. Jadrešić, V. 2001. Turizam u interdiscipliniranoj teoriji i primjeni. Zbornik istraživanja. Sveučilište u Splitu. Zagreb. Školska knjiga
3. Kos, G., Klarić, Z., Feletar, P. 2014. Model vođenja cikloturističkih ruta na primjeru Bjelovarsko-bilogorske županije. Podravina vol. 13. Broj 26. Str. 76-98
4. Lickorish, L. J., Jenkic, C. L. 2006. Uvod u turizam. Split. Ekokon
5. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. 2016. Ulaganje u cikloturističku infrastrukturu grada Novi Marof
6. Vlada.gov.hr. Središnji državni portal. Vlada Republike Hrvatske. Ministarstvo turizma za razvoj cikloturizma u ovoj godini osiguralo više od 10 milijuna kuna za 52 razvojna projekta <https://vlada.gov.hr/vijesti/ministarstvo-turizma-za-razvoj-cikloturizma-u-ovoj-godini-osiguralo-vise-od-10-milijuna-kuna-za-52-razvojna-projekta/23820> (15.09.2018.)
7. Vukonić, B. 2010. Turizam. Budućnost mnogih iluzija. Visoka poslovna škola Utilus. Zagreb. Plejada